

Становище

За дисертационен труд на тема

Психологически експертизи и неолибералната управляемост на себе си

За присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по 3.1.

Социология, антропология и науки за културата

На Симеон Калинов Кюркчиев

Обемът, структурата и композицията на текста съответстват на стандарта за дисертационен труд: 236 страници, структурирани във въведение, четири глави, заключение и списък с цитираната литература (63 източника, от които 30 книги, на български и английски езици).

Съдържателно текстът е раздвоен между две „страсти“: страстта към понятийната работа и страстта по това, което Мишел Фуко нарича „онтология на нас самите“.

Много от достойнствата на работата са тъкмо в реконструкциите на понятийни мрежи и в критическия прочит на парадигмалния автор – Мишел Фуко.

Като приносен момент искам отначало да посоча тезата, че Фуко е просвещенски мислител – крайната точка на един процес по освобождаване на субекта (в противовес на интерпретациите на работите му като релативистични до nihilизъм).

А сърцето на тази понятийно-реконструктивна част от работата е в усилието да се разреши проблема за „минималната човешкост“ у Фуко, в името на който проблем е направена на пръв поглед твърде амбициозната съвместна теоретична реконструкция на Фуко и Делюз. Онтологията на човешкото у Делюз идва на помощ за разрешаването на следната главоблъсканица: как след неутрализирането на всяка онтология и допускането единствено на историята като онтология на човешкото и при невъзможност да се застане извън историята, все пак говорим (и по-важното – Фуко говори) за човешко – за човешки същества, превръщани понякога в субекти. Тази апория на радикалното историзиране Симеон се надява да разреши с помощта на иманентната онтологична философия на

Жил Делъоз, която онтологизира без есенциализъм. С други думи допуска особени тъждества – нещо съществува, не защото има такава и така определима същност, а защото съществува като план на възможни актуализации, тоест като виртуалност. (Тук обаче трябва да кажем, че това само привидно е излизане на онтологията извън историята – доколкото виртуалното като полето на възможни актуализации се описва през точката, към която състоянията на една система се стремят, която пък е резултат от описание на траекториите на състоянията на системата – тоест на историята ѝ.) През тази реконструкция Симеон търси някаква онтологическа сигурност по отношение на субекта, която обаче да не е есенциалистски глупава. И намира цели пет сигурности: **„Субектността е множественост, процес на нагъване и заемане на конкретни и абстрактни територии, която образува различни по форма и логика (материални и абстрактни) асемблажи. Тези процеси са задвижват от това, което Делъоз, следвайки Ницшеанската концепция за “воля за власт”, нарича желание - силата, която актуализира потенциалното“** (с. 62).

Залогът на това търсене на онтологична сигурност по отношение на субекта не е само в преодоляването на фукоянската апория на това да пуснеш през историята една частица, която не ѝ принадлежи, но и в стремежа, който надхвърля теоретичните амбиции на работата, стремеж да се удържат заедно субект и свобода, свободата да не означава разпад на субектността. Да се запази идеята за субект, като се отнеме едно от измеренията на тази „система“ – подчинението. Този стремеж – струва ми се, страстен и надреден спрямо академичната работа – има и свои практико-емпирични залози: да позволи дискриминация, разграничаване между освобождаващи и псевдо-освобождаващи практики. И с острието на това разграничаване да бъдат пронизани психологическите експертизи.

Същевременно има и социален залог: дисертационният труд принадлежи на една вече сериозна традиция, която е забравила началото си във въпроса как да мислим законите на нещо, което изглежда да няма закони – модерната свобода. Как да мислим структурите на човешката дейност, която изглежда все по-освободена от авторитети, от поведенски кодове, от нормативни предписания и която тъкмо в тази си напредваща освободеност става нарастваща производителна сила. (Затова и акцентът

му върху съвременния капитализъм.) Как утопическите пориви на идеята да се отнасяме един към друг без сянка от табу, предписание, код, да се отнасяме пряко, неопосредено от статуси и конвенции, се превръщат в производителен режим и в режим на (само)управляемост; как непосредствеността се превръща в код и в техника на самоуправляемост.

Дисертацията се фокусира върху тези проблеми чрез изследване на единната логика на процесите на психологизирането на актовете на себеотнасяне на човешкото същество, тоест полето от психологически експертизи, произвеждащи знание за човешката душевност, произвеждайки заедно с това и своя обект. Психологическите експертизи – според хипотезата – „могат да се мислят като технология, операция, целяща прекъсване, премахване на критическата интуиция“:

Стегнато дисертацията реконструира генеалогическите работи на Фуко върху връзката между техниките на себе си и управляемостта, за да демонстрира как тъкмо техниките на себе си като игри са вече откъснати от постоянното правене на себе си морален субект и като „игрови методи“ са се скачили с инструменталното отношение към себе си в съвременната офис-култура, с производителността посредством несигурност. Това откъм полето на изследване на дисциплините пък означава изместване на принципа и прицела на психологическа намеса: от себепознание чрез признание към „постоянна себе-промяна“, заличаване на възможността нещо да бъде признавано. В някакъв смисъл самият принцип на критическото, на „освобождаването от бремето на себе си“ е не просто сдвоен с корелативен режим на управляемост, а се е превърнал директно в техника на управляемост. Тук, струва ми се, работата има неразгърнат потенциал: противоречието между структурната необходимост от признание за меритократичните режими и общества, от една страна, и техниките на себе си на експресивната идентичност, които пък изискват да няма какво да бъде признавано, защото са техники на свободно избрана изневяра на „себе си“.

Това е многомерно огледано и макар едно от тези измерения да остава по аналогия, то ми се струва много ценно – тезата, че императивът „опознай себе си“ се заменя от императива „промени себе си“: „императивът “познай себе си” започва да става неефективен, доколкото той затвърждава и поддържа стабилизирани субекти, т.е. субекти, силно привързани към собствената си истина, история; субекти, силно привързани към себе си. Напротив, императивът “промени себе си”, който се опосредява през определени психологически игри за “бързо и краткосрочно решение”, обслужва идеята за неолибералната гъвкава и адаптивна субектност, привързана единствено към промяната, движението, изменението, но без възможност да се стабилизира сериозно, да остане на едно място“ (с. 36). При което всяка стабилизация започва да се мисли като „лош навик“, а управлението на себе си като морално същество изисква и се осъществява през **слаба** привързаност към себе си.

Това е много интересен нов момент в осмислянето на процесите на управляване чрез респонсибилзация. Всъщност процесите на респонсибилзация, казва Симеон Кюркчиев, са едновременно процеси на натоварване на индивидуалното аз с отговорността за всичко – за здравето, болестта, производителността и вирусите му – и процеси на разхлабване на връзката му със себе си, на превръщането на стабилните идентичности в „лоши навици“; едновременно случайността изчезва от живота ми (всичко в него е резултат от мои избори) и заедно с това аз, който правя тези избори, съм все друг на себе си. Това, струва ми се, дава и нов прочит на понятието „експресивна идентичност“, изковано от Чарлс Тейлър.

Интензифицирането на себе си, което представлява респонсибилзацията и в което оперират психологическите експертизи, при които „ефектите на респонсибилзацията биват борени с интензифициране на самата респонсибилзация“ (с. 91), е перманентно невротично състояние, което обаче не е вече патология, а самата нормална субектност.

Любимата ми част от дисертационния текст е изявяването на идеално-типичните черти на тази нормализирана субектност – въвеждането на Мери Дъглас и анализът на тревожните разстройства като „интензифицирания момент на специфична форма на субектност, производна на един неолиберален ред“ (с. 97). Те са същевременно и формата, в която

критическите импулси се отдръпват от света, за да се насочат навътре, към себе си. Тоест респонсублизацията е станала и формата на усвояване на критиката от капиталовия процес. Тревожността е амбивалентната форма едновременно на интензифициране и на овладяване на критическия импулс, на детериториализация и ретериториализация. Амбивалентната форма на отчайващото усещане за безредие, чието пространство се премества вътре, в „себе си“, където се закотвя усилието по подреждане. А това усилие интензифицира основанието за усещането за безредие и т.н. ad infinitum: „Вечна трансформация като етос, който цели да саботира усещането за губенето на себе си именно в неговата игра – постоянно градейки себе си, правейки се незавършим“ (с. 99).

Тази аналитика на неолибералните форми на субективация почива на понятийна реконструкция и иманентна критика на автори като Мишел Фуко, Жил Делюз, Никълъс Роуз (коментирани както през корпуса от значими техни текстове, така и с добро познаване на дебатите около тях). Тази понятийна работа обаче е вкоренена в друга, и то немалка, емпирична работа, макар тя да не е самостоятелен фокус на дисертационния текст. При все това гласовете на различни експерти по душите и поведенията изговарят тезата за тревожността не като остатък, дисфункция, патология, а напротив – като интензифицирана форма на (само)управляемост. Тази форма е и генеалогически трасирана до Ню ейдж като набор от практически критики на консумеризма, една част, която въвежда читателя в разпръснатото поле на практики, в ризомата, която наричаме с това име, но същевременно поставя въпроса за амбивалентността на отношенията между капитализъм и критика на капитализма. Генеалогическата реконструкция на тези практики отново се преплита с гласовете от интервютата, за да ни демонстрира и драматургично тази амбивалентност, но и за да демонстрира още как критическият импулс бива овладян в експертизите, които кооптират дори неговите езотерични моменти в една претенция за научност, която да ме напътства в интензифицираното управление на себе си. И за да повдигне на финала още една висока теоретична заявка: критика на разбирането за генеалогия през понятието „ризома“.

Винаги, когато млад учен се залавя с толкова оплетена проблематика и повдига такава висока теоретична заявка, рисковете не закъсняват. Има ги и в тази работа и не всички са достатъчно „обезопасени“. Основният е, че практическият живот на властовите диспозитиви е често, ако ли не винаги, подривен спрямо общата властова логика. Гледам на този риск обаче като на хоризонт за бъдещата работа на Симеон Кюркчиев, тоест по-скоро като на шанс.

В заключение: препоръчвам на научното жури да присъди на Симеон Калинов Кюркчиев образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, за което убедено ще гласувам.

София

Дал становището:

20.01.2018 г.

(Милена Якимова, доц. дсн)